

دو فصلنامه بین المللی تحقیقات حقوق قضایی

License Number: 86227 Article Number: YQ27534 ISSN-P: 2717-1132

نقد حقوقی تحریم دیپلماتیک و عدم اعطای روادید به مقامات ایران

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۲/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۹/۰۵/۱۲)

آیدا امید^۱

کارشناس ارشد حقوق عمومی

محمد هامون امانی

دانشجوی کارشناسی حقوق

چکیده

امروزه بکارگیری گسترده و روز افزون تحریم ها بعنوان مجازاتی بین المللی موجب پیدایش انواع مختلفی از آن به منظور مقابله و کنترل اعمال و رفتارهای دولت ها و متولیان آنها در حوزه حقوق بین الملل شده است که تحریم های هوشمند و بالاخص تحریم اشخاص هم از نوین ترین روش های آن میباشد و در راستای حفظ منافع ملت ها و کاهش فشار تحریم ها و انتقال هرچه بیشتر ان فشار از مردم عادی به دولت ها و مقامات آنهاست در همین راستا تحریم مقامات دیپلماتیک را شاهد هستیم که با توجه به مسئولیت های بین المللی و همچنین مصونیت های ویژه مقامات دیپلماتیک خود موجب نقض و تعارض با پاره ای از اصول حقوقی بین المللی است. بطور نمونه در خصوص کشورمان ایران تحریم وزیر امور خارجه (جناب آقای دکتر ظریف) توسط امریکا و عدم اعطای روادید به ایشان جهت حضور در سازمان ملل را مشاهده میکنیم و جای بسی تامل است که با توجه به اهداف تحریم ها که جلوگیری از نقض قوانین اند میتوان با همان تحریم ها ناقض بخش دیگری از حقوق بین الملل شد؟

واژگان کلیدی: روادید، گذرنامه، تحریم، مقام دیپلماتیک، تحریم هوشمند

^۱ نویسنده مسئول

بخش اول: روادید از منظر حقوقی

روادید یا ویزا گواهی است که نشان می‌دهد دارنده آن اجازه گذر از، یا ورود به یک کشور را دارد. "روادید معمولاً دارای محدودیت‌هایی برای افراد خارجی است که به خاک یک کشور وارد می‌شوند؛ این محدودیت‌ها شامل زمان ماندن، شمار رفت و آمد به خاک آن کشور یا حق کار در کشور مورد نظر است. روادید بیش‌تر به اجازه ورود به یک کشور مربوط می‌شود. " (روزنامه جام جم مورخ ۱۳بان ۱۳۹۰) داشتن روادید ورود به یک کشور نشان از آن دارد که یکی از نمایندگان دولت آن کشور در سفارتخانه یا کنسولگری درخواست شما را برای ورود به کشور متبوع خود بررسی و تشخیص داده است که شما شرایط ورود به آن کشور را دارا هستید. به طور معمول روادید نشان دهنده مدت اقامت و هدف از سفر و آخرین مهلت حضور و ورود به کشور مورد نظر است. روادیدها انواع گوناگونی دارند که بر پایه هدف اعلام شده از سوی فرد متقاضی و بررسی مدارک وی صادر می‌گردد. " برخی روادیدهای متداول بر مبنای هدف از سفر عبارتند از: ۱. روادید دیدار از بستگان ۲.

روادید تجاری ۳. روادید دانشجویی ۴. روادید گردشگری ۵. روادید پیوستن به خانواده ۶. روادید کارافرینی ۷. روادید درمانی ۸. روادید زیارتی و... " (روزنامه جام جم مورخ ۱۳بان ۱۳۹۰) روادیدهای رسمی یا به عبارتی روادید دیپلماتیک (official visas) ویژه مقامات رسمی و افرادی است که به جهت انجام ماموریت‌های دیپلماتیک عازم کشورهای خارجی میشوند فلذا مقاماتی که دارای گذرنامه دیپلماتیک باشند واجد شرایط درخواست جهت روادید دیپلماتیک می‌باشند.

بخش دوم: گذرنامه از منظر حقوقی

مطابق با ماده ۱ فصل اول قانون گذرنامه جمهوری اسلامی ایران: "گذرنامه سندی است که از طرف مأموران صلاحیتدار دولت مذکور در این قانون برای مسافرت اتباع ایران بخارج و یا اقامت در خارج و یا مسافرت از خارج به ایران داده میشود" (قانون گذرنامه ماده یک)

و بطور عمومی میتوان گفت گذرنامه به منزله شناسنامه بین المللی فرد است که مدرکی رسمی دال بر تابعیت یک کشور و همچنین تضمین کننده امنیت و حقوق

- ۱- رهبر
- ۲- رییس جمهور
- ۳- رییس مجمع تشخیص مصلحت نظام، رییس مجلس شورای اسلامی، رییس قوه قضائیه، معاون اول رییس جمهور، اعضای شورای نگهبان، تولیت آستان قدس رضوی، وزراء دولت جمهوری اسلامی ایران و معاونان رییس جمهور.
- ۴- نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام، اعضای شورای عالی امنیت ملی، نمایندگان مجلس خبرگان رهبری و اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- ۵- رییس دیوانعالی کشور، دادستان کل کشور، رییس دیوان عدالت اداری، رییس و دادستان دیوان محاسبات، معاونان رییس قوه قضائیه، رییس سازمان بازرسی کل کشور، رییس دفتر مقام معظم رهبری، رییس کل بانک مرکزی و رییس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- ۶- رییس ستاد کل نیروهای مسلح، فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، رییس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران و جانشینان ایشان، فرماندهان نیروهای سه گانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری

مسافر در قلمرو سایر کشورها و پذیرش آن از سوی کشور صادرکننده است.

بند اول: وجه افتراق گذرنامه و رواید

بطور کلی تفاوت میان گذرنامه و رواید را میتوان اینگونه بیان داشت که گذرنامه نشاندهنده این امر است که شما شخصی حقیقی از یک کشور خاص میباشید که اجازه خروج از کشور خودتان را دارا هستید و به همین گونه رواید نیز سندی دال بر اجازه ی یک کشور خارجی مبنی بر اقامت یا گذر در مدت معین که در رواید ذکر شده است در آن کشور میباشد.

بند دوم: انواع گذرنامه مطابق با قانون ایران

مطابق بر ماده ۷ قانون گذرنامه :
گذرنامه بر ۳ قسم است : " الف: گذرنامه سیاسی ب: گذرنامه خدمت اعم از فردی یا جمعی ج: گذرنامه عادی اعم از فردی یا جمعی " (قانون گذرنامه ماده هفت)
مقامات دیپلماتیک از منظر حقوقی: مقامات دیپلماتیکی که واجد دریافت گذرنامه سیاسی هستند در قانون گذرنامه ایران بصورت حصری نام برده شده که مشتمل بر مقامات ذیل می باشد: "

و رؤسا و دبیران کمیته‌های شورای مزبور، معاونان وزراء، رؤسای دفاتر تخصصی تحت سرپرستی بلافصل رییس جمهور.

۱۱- شخصیت‌های عالی مقام علمی، دینی، فرهنگی و رؤسای فرهنگستانها با موافقت رییس جمهور .

۱۲- رؤسای دیوان عالی کشور، دادستان کل کشور و سایر مقامات مندرج در جزء ۵ و اعضای شورای عالی قضایی، وزراء و نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان و معاونان ریاست جمهوری و رییس قوه قضائیه که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی عهده دار مناصب فوق بوده اند و رؤسای سابق نمایندگیهای سیاسی و کنسولی و بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور با معرفی بالاترین مقام دستگاه مربوطه.

۱۳- سفراء، مدیران کل و معاونان آنان و رؤسای ادارات وزارت امور خارجه، ماموران ثابت سیاسی و کنسولی.

۱۴- مأموران رمز و مخابرات و کسانی که به نمایندگی از دولت جمهوری اسلامی ایران مقامی را در مؤسسات و نهادهای بین‌المللی عهده دار می‌شوند، پیکهای سیاسی و کسانی که به مأموریت موقت سیاسی و کنسولی اعزام می‌شوند با موافقت وزیر امور خارجه.

اسلامی ایران، فرماندهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، فرماندهان حفاظت اطلاعات نیروهای یاد شده.

۷- نمایندگان مستقیم مقام معظم رهبری با معرفی رییس دفتر ایشان، نمایندگان ویژه رییس جمهور یا معاون اول رییس جمهور به معرفی دفتر ایشان، نمایندگان ویژه هیأت وزیران جهت مأموریت‌های خاص به معرفی دفتر هیأت دولت و رؤسای دفاتر روسای قوای سه‌گانه و مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۸- رؤسای بنیاد مستضعفان و جانبازان، سازمان تبلیغات اسلامی، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران، کمیته ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران و استانداران کشور و شهردار تهران.

۹- رؤسای جمهور سابق، نخست‌وزیران سابق، معاونان اول سابق رییس جمهور، رؤسای سابق مجلس شورای اسلامی، رؤسای سابق قوه قضائیه، اعضای سابق شورای عالی قضایی با معرفی بالاترین مقام دستگاه مربوطه.

۱۰- مشاوران مقام معظم رهبری و معاونان دفتر معظم‌له با معرفی رییس دفتر ایشان، معاونان و مشاوران رییس جمهوری، معاونان معاون اول رییس‌جمهور، دبیر شورای عالی امنیت ملی

(از دید مجریان تحریم)، اعمال می‌شود. " (طبق تعریف گالتانگ از تحریم در سال ۱۹۷۶)

مطابق با ماده ۴۱ فصل هفتم منشور ملل متحد تحریم‌ها بعنوان آخرین روش پیش از توسل به زور از سوی شورای امنیت در نظر گرفته می‌شوند و به عبارتی از سخت‌ترین گزینه‌های غیرنظامی‌اند، و هدف از آن اعمال فشار حداکثری به دولت‌ها می‌باشد.

تحریم‌ها عمدتاً به ۲ دسته کلی اقتصادی و غیر اقتصادی تقسیم می‌شوند:

• **تحریم غیراقتصادی:** "این نوع تحریم بر مبنای بی‌توجهی به اعتبار و حق کشور هدف در صحنه بین‌المللی می‌باشد. " (دکترسید محمد حسین عادل «تحریم اقتصادی چیست» قم: موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان، ۱۳۸۷)

• **تحریم اقتصادی:** "هر قیدی که به وسیله کشور فرستنده بر تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کشور هدف، در راستای وادار ساختن تغییر سیاستی وضع شود، تحریم اقتصادی نام دارد. " (دکترسید محمد حسین عادل «تحریم اقتصادی چیست» قم: موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان، ۱۳۸۷)

تحریم غیر اقتصادی را اصطلاحاً تحریم هوشمند مینامیم که نسل جدیدتری از

۱۵- رییس، معاونان و مدیران کل منطقه‌ای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، رایزنان و وابستگان فرهنگی که در پوشش کادر وزارت امور خارجه به‌خارج از کشور اعزام می‌شوند.

۱۶- مدیران کل مدارس خارج از کشور و دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی و سرپرستی‌های مدارس خارج از کشور به پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش.

۱۷- در غیر از موارد یاد شده در بالا برای انجام مأموریت‌های خاص سیاسی حسب ضرورت، با تشخیص وزیر امور خارجه " (قانون گذرنامه ماده دهم)

همانگونه که ذکر گردید مقامات مذکور مطابق با قانون گذرنامه واجد شرایط دریافت گذرنامه سیاسی می‌باشند و به تبع آن واجد شرایط تقاضای روادید دیپلماتیک می‌باشند.

بخش سوم: تعریف تحریم و انواع تحریم

" تحریم فعالیتی یا عملی است که به وسیله یک یا چند بازیگر بین‌المللی (مجری تحریم)، علیه یک یا چند کشور دیگر (هدف تحریم)، به منظور مجازات این کشورها، با اهداف محروم ساختن آنها از انجام برخی مبادلات یا وادار ساختن آنها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم

حقوقی شخص حقیقی میباشد که در این موارد با پایان دوران خدمت، تحریم نسبت به شخص حقیقی مورد نظر از بین می‌رود، اما بعضاً این تحریم علیه شخصیت حقیقی شخص است و صرف نظر از جایگاه شغلی و حقوقی فرد در دولت است. در راستای مشروعیت سنجی تحریم‌ها می‌توان به ماده ۴۱ منشور ملل متحد اشاره کرد که تحریم اشخاص حقیقی را در راستای حفظ یا اجرای صلح و امنیت منع کرده است. هرچند مخالفین این امر اظهار می‌دارند که اشاره ماده ۴۱ به قطع روابط نظامی و اقتصادی و ارتباطی نشان از نظریه تحریم دولت‌ها دارد نه اشخاص حقیقی، و موافقین امر نیز عقیده بر تمثیلی بودن موارد مذکور دارند نه حصری بودن آن.

همانطور که پیشتر ذکر شد تحریم اشخاص حقیقی خود در مواردی ناقض اصولی از حقوق بین الملل است بعنوان مثال:

اصل مصونیت اموال دولتی: برخی تحریم‌های علیه اشخاص حقیقی با هدف توقیف دارایی‌های دولتی اعمال می‌شود بطور مثال: "در قطعنامه شورای امنیت علیه ایران بر توقیف حسابهای مالی و سایر منابع اقتصادی تحت کنترل اشخاص دولتی دستور داده شده است" و این امر

تحریم‌ها می‌باشند که یکی از اشکال آن تحریم اشخاص حقیقی است تحریم اشخاص حقیقی بر مبنای تخلفات بین المللی آنها صورت می‌گیرد اما این امر به نوبه خود موجبات نقض برخی اصول حقوقی است. "اصول حقوقی همچون اصل مصونیت دیپلماتیک و کنسولی، حق بر رفت و آمد، حق بر مالکیت خصوصی و حق بر دسترسی بر عدالت، مصونیت اموال دولتی، تعهدات دولت میزبان طبق موافقتنامه مقرر که با تحریم اشخاص حقیقی در تعارض هستند." (سید یاسر ضیایی، علیرضا محمدی مطلق، زمستان ۱۳۹۳، تحریم اشخاص حقیقی از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر تحریم برخی اتباع ایرانی، مجله حقوقی دادگستری شماره هشتاد و هفتم) "در این نوع تحریم، تحریم مسئولین دولت جایگزین تحریم دولت مسئول می‌شود تا از این طریق ریسک آسیب پذیری شهروندان کاهش یابد." (سید یاسر ضیایی، علیرضا محمدی مطلق، زمستان ۱۳۹۳، تحریم اشخاص حقیقی از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر تحریم برخی اتباع ایرانی، مجله حقوقی دادگستری شماره هشتاد و هفتم) تحریم مسئولین دولتی از سوی یک سازمان بین المللی به دو شکل صورت می‌گیرد، بعضاً هدف از تحریم جایگاه

رضا، سازمان های بین المللی، نشر میزان، چاپ چهاردهم، 1388، ص 45) فلذا تحریم های مسافرتی علیه اشخاص میتواند در تعارض با مزایا و مصونیت هایی باشد که در موافقتنامه های مقرر در نظر گرفته شده است. در تاریخ ۳۱ ژوئیه ۲۰۱۹ کشور آمریکا وزیر امور خارجه ایران (دکتر ظریف) را بر اساس فرمان اجرایی ۱۳۸۷۶ تحریم کرد، که این اقدام کشور آمریکا در تعارض با کنوانسیون وین در خصوص روابط دیپلماتیک مورخ ۱۹۶۱ و کنوانسیون حقوق و مزایای روابط کنسولی مورخ ۱۹۶۳، مواد ۱۱ و ۱۳ موافقتنامه مقرر مابین ایالات متحده و سازمان ملل است. پس از تحریم مقام وزارت امور خارجه ایران، "این مقام مذکور جهت شرکت در اجلاس آزاد گفت و گو درباره احترام به منشور سازمان ملل متحد متقاضی صدور روادید ورود به کشور آمریکا بودند که در تاریخ ۷ ژانویه ۲۰۲۰ با عدم صدور آن مواجه شدند. این امر نقض آشکار مواد ۱۱ و ۱۳ موافقتنامه مقرر بین ایالات متحده و سازمان ملل متحد است. این مواد اشعار میدارند که مطابق بر این موافقتنامه این کشور متعهد شده است که به هئیت های نمایندگی کشورها نزد سازمان ملل برای انجام وظایف رسمی خود، کارکنان و نمایندگان رسمی سازمان ملل یا سازمان

اشکارا مغایر با اصل مصونیت اموال دولتی است هر چند که موافقین این امر با استناد به ماده ۴۲ منشور صریحا از امکان توسل شورای امنیت به تحریم های اقتصادی حمایت میکنند و رعایت هر اصلی از اصول حقوق بین الملل را فرع بر هدف ماده ۴۲ میدانند و همچنین اصل مصونیت دیپلماتیک و کنسولی که این مصونیت شامل مصونیت از تعرض (ازادی رفت و آمد)، مصونیت از بازداشت و مصونیت اموالشان است و با توجه به مصونیت های مامورین دیپلماتیک و کنسولی در معاهدات؛ تحریم اشخاص حقیقی در مواردی با این تعهدات متعارض است. تعهدات ناشی از موافقتنامه مقرر: "موافقتنامه مقرر، موافقتنامه ای دو جانبه است که حقوق و تعهدات دولت میزبان و سازمان بین المللی در ارتباط با اماکن سازمان و گاهی در خصوص اموال، ارشیو و پرسنل آن را در برمیگیرد. " (بیگ زاده، ابراهیم، حقوق سازمان های بین المللی، مجمع علمی و فرهنگی مجد، 1391، ص 2) "ماهیت این موافقتنامه تسهیل انجام امور سازمانهای بین المللی و اعطای یکسری حقوق و امتیازات برای این سازمانها از جمله : ورود افراد تبعه کشورهای عضو سازمان های بین المللی به مقرر این سازمان هاست" (موسی زاده،

چون از موارد نقض این کنوانسیون محسوب می‌گردد و ایران و آمریکا عضو پرتکل الحاقی این کنوانسیون هستند لذا امکان شکایت ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) در خصوص نقض این کنوانسیون وجود دارد.

نتیجه‌گیری

همانطور که ذکر گردید صدور روادید از حقوق هردولت و کشور می‌باشد که با معیارهایی که به مصلحت کشور خود میداند اقدام به صدور روادید جهت ورود یا گذر از کشور خود به اتباع سایر کشور هارا بدهد، هر کشور در عدم صدور روادید کاملا آزاد است. شایان ذکر است استثنائاتی نیز در این مورد وجود دارد، در خصوص کشورهایی که سازمان‌های بین‌المللی در خاک آنها واقع شده است و مشمول موافقتنامه مقرر می‌باشند، چراکه مطابق بر موافقتنامه‌های مقرر دولت میزبان متعهد است جهت تسهیل امور سازمان بین‌المللی برای میهمانان و مدعوین و اعضای سازمان جهت شرکت در نشست‌ها و جلسات اقدام به صدور روادید نماید و با گسترش سازوکارهای تحریمی بخصوص نسل‌نویین تحریم‌ها به عنوان تحریم‌های هوشمند که هدف اشخاص و دولتمردان هستند نه مردم عادی و شهروندان یک کشور، شاهد

های تخصصی وابسته به آن، مشاوران تخصصی و اشخاصی که به فراخور از سوی سازمان دعوت میشوند اجازه ورود و ماندن در قلمرو خود را بدهد. با توجه به این مواد استنباط می‌گردد که حتی اگر افراد و گروه‌هایی که از سوی سازمان ملل دعوت یا استخدام میشوند تحریم شده باشند نمی‌تواند مانع ورود آنان به مقر سازمان ملل شود این مسئله در بیانیه سخنگوی دبیر کل در ۲۲ اکتبر ۱۹۸۸ هم ذکر شده است "ن. ک. نظر مشورتی مورخ 26 آوریل 1988 در قابلیت اجرای تعهد به داوری بر اساس بخش 21 موافقت‌نامه 26 ژوئن 1947 مقرر سازمان ملل متحد در خصوص کارکنان دفتر سازمان ساف) سازمان آزادی بخش فلسطین (در آرا و دیوان بین‌المللی دادگستری، نظریات مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری، ترجمه محمدرضا ضیایی بیگدلی و همکاران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، 1388، جلد دوم، ص 23) پس با عدم صدور روادید برای وی مسئولیت بین‌المللی آمریکا طبق موافقتنامه مقرر را شاهد هستیم و برای ایران اقدام حقوقی شکایت بر اساس کنوانسیون ۱۹۶۱ متصور است مبنی بر اینکه تحریم آمریکا مانع حسن انجام وظایف دیپلماتیک نماینده ایران است و

مستقیم قرار میدهد، با عدم حضور نماینده‌ی شان در جوامع بین‌المللی و این امر خود با هدف و غایت اصلی تحریم‌های هوشمند که کاهش فشار بر شهروندان و انتقال آن به دولت‌هاست مغایر می‌باشد، و تحریم اشخاص به اتهام نقض بخشی از حقوق بین‌الملل نباید مجوز و دستاویزی برای نقض بخش‌های دیگری از حقوق بین‌الملل قرار گیرد.

تحریم برخی مقامات دیپلماتیک که مشمول مصونیت دیپلماتیک و همچنین نیاز به حضور در سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی دارند، هستیم و این امر مغایرت اشکار با اصول مصونیت دیپلماتیک و همچنین موافقتنامه‌های مقرر دارد و جلوگیری از حضور نماینده یک کشور در ارکان بین‌المللی به طریقی مغایر با اصول حقوق بشری هم می‌باشد چراکه حق شهروندان یک کشور را تحت تاثیر

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی